

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2023. № 10.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.10.34>

УДК 339.1:631.1

В. В. Покинйчереда,

к. е. н, доцент, доцент кафедри обліку та оподаткування,

Вінницький торговельно-економічний інститут

Державного торговельно-економічного університету

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2734-8667>

О. Л. Тімченко,

к. е. н., доцент, доцент кафедри глобальної економіки,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9221-078X>

СВІТОВИЙ РИНОК СОНЯШНИКОВОЇ ОЛІЇ: АНАЛІЗ СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ

V. Pokynchereda,

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Accounting and Taxation,

Vinnitsia Institute of Trade and Economics

of State University of Trade and Economics

O. Timchenko,

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Global Economy,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

GLOBAL SUNFLOWER OIL MARKET: ANALYSIS OF STATUS AND DEVELOPMENT TRENDS

У статті проаналізовано поточний стан, динаміку та окреслено тенденції розвитку світового ринку рослинних олій загалом та ринку соняшникової олії зокрема. З'ясовано, що зростання попиту на рослинні олії є результатом збільшення чисельності населення планети та широкого застосування рослинних олій у виробництві харчових продуктів, а також у лакофарбовій промисловості, біоенергетиці, медицині тощо. З огляду на те, що світовий ринок рослинних олій головним чином представлений трьома видами сільськогосподарських культур (соя, ріпак і соняшник), проведено аналіз динаміки виробництва, імпорту та експорту, а також світового балансу пропозиції і споживання соєвої, ріпакової та соняшникової олії. Встановлено, що провідна роль на глобальному ринку виробництва соняшникової олії належить європейським виробникам, зокрема Україні, яка тривалий час зберігає світове лідерство в експорті соняшникової олії. Аналіз кон'юнктури ринку олійних культур вказує на зростання попиту на соняшкову олію у світі та популяризацію нових видів соняшникової олії з високоолеїнового соняшнику. Виявлено, що зростання світових цін на соняшкову олію протягом останнього десятиліття є результатом дії макроекономічних чинників (попит ключових країн-імпортерів, зміна цін на енергоносії та виробничі ресурси, несприятливі погодні умови тощо), а також наслідком російської збройної агресії проти України, яка призвела до зменшення обсягів вирощування соняшнику через окупацію значних територій та збоїв у торгівлі в Чорному морі. Обґрунтовано, що важливим напрямом вирощування олійних культур є екологізація сільського господарства, що передбачає зменшення обсягу використання пестицидів і хімічних добрив, мінімізацію втрат врожаю та оптимізацію використання ресурсів із застосуванням технологій точного землеробства та ін. Екологізація виробництва олійних культур є ключовою стратегічною метою для галузі, що забезпечить сталий розвиток та конкурентоспроможність виробників соняшникової олії у майбутньому.

In the article were substantiated the current status, dynamics and outlines the development trends of the global vegetable oil market in general and the sunflower oil market in particular. It was found that the increase in demand for vegetable oils is

the result of the increase in the population of the planet and the wide use of vegetable oils in the production of food products, as well as in the paint industry, bioenergy, medicine, etc. Given the fact that the world market of vegetable oils is mainly represented by three types of agricultural crops (soybean, rapeseed and sunflower), an analysis of the dynamics of production, import and export, as well as the global balance of supply and consumption of soybean, rapeseed and sunflower oil was carried out. It has been established that the leading role in the global sunflower oil production market belongs to European producers, in particular Ukraine, which has long maintained the world leadership in the export of sunflower oil. The analysis of the market situation of oil crops indicates the growth of the demand for sunflower oil in the world and the popularization of new types of sunflower oil from high-oleic sunflowers. It was revealed that the increase in world prices for sunflower oil during the last decade is the result of macroeconomic factors (demand from key importing countries, changes in energy prices and production resources, adverse weather conditions, etc.), as well as a consequence of Russian armed aggression against Ukraine, which led to a decrease in the amount of sunflower cultivation due to the occupation of large territories and trade disruptions in the Black Sea. It is substantiated that an important direction of growing oil crops is the environmentalization of agriculture, which involves reducing the use of pesticides and chemical fertilizers, minimizing crop losses and optimizing the use of resources with the use of precision farming technologies, etc. Greening the production of oilseeds is a key strategic goal for the industry, which will ensure the sustainable development and competitiveness of sunflower oil producers in the future.

Ключові слова: *світовий ринок, попит, пропозиція, продовольча безпека, олійні культури, рослинні олії, соняшникова олій.*

Key words: *global market, demand, supply, food security, oil crops, vegetable oils, sunflower oil.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Важливим чинником збереження стабільності соціально-економічних відносин, підвищення рівня якості життя населення є забезпечення належного рівня продовольчої безпеки, оскільки споживання продуктів харчування є базовою потребою людини, однією з основних умов її існування, закладених природою. До ключових індикаторів, що характеризують стан продовольчої безпеки відносять добову енергетичну цінність споживання, тобто забезпечення раціону харчування людини основними видами продуктів. Однією із важливих груп продуктів харчування людини є рослинні олії, зокрема соняшникова олія. Соняшникова олія широко використовується у виробництві харчових продуктів (маргарин, консерви, хліб, кондитерські вироби тощо), а також у лакофарбовій промисловості, миловарінні, біоенергетиці, медицині та ін. Під час переробки насіння соняшнику окрім рослинної олії отримують макуху або шрот, які є цінним кормом для тварин.

В останні роки сформувалася тенденція до зростання попиту на соняшкову олію на світовому ринку продовольства, особливо в країнах Європи, Азії та Північної Америки, що зумовлює потребу в постійному розвитку, технічному переоснащенні та нарощуванні обсягів виробництва олійно-жирової продукції. Збільшення глобального рівня споживання соняшкової олії є наслідком зростання населення світу, що відкриває додаткові можливості для виробників для нарощування обсягів переробки насіння соняшнику та виробництва рослинної олії для реалізації свого експортного потенціалу. Важливе місце у цьому процесі має зайняти Україна як один із лідерів виробництва та експорту соняшкової олії на світовому продовольчому ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні питання розвитку світового продовольчого ринку загалом та ринку рослинних олій зокрема детально висвітлені в наукових працях О. Берча, К. Васильковської, В. Дем'янчук, М. Катран, Ю. Кернасюк, І. Кириленко, Т. Куць, В. Івченко, О.

Макарчук, В. Полюхович, Н. Рудік, О. Славкової, М. Талавирия, І. Чехової та ін. [1-9]. Водночас достатньо складні процеси, що відбуваються на світовому ринку продовольства під впливом російської агресії проти України, потребують постійної уваги та обумовлюють необхідність в додаткових дослідженнях можливих ситуацій стосовно їх перебігу. Крім того, треба врахувати, що згідно з останніми висновками вчених у найближчі п'ять років на більшості території планети очікуються аномально високі температури, що, безумовно, позначиться на врожайності сільськогосподарських культур. Ще тривожнішими є прогнози експертів стосовно загрози дефіциту якісної прісної води. Вже сьогодні не мають достатнього доступу до питної води майже 2 млрд людей. При цьому основними споживачами води є не люди, а сільське господарство та енергетика. Вже у найближчі роки гостро відчують нестачу такого життєво важливого ресурсу Індія, Китай, Індонезія, Пакистан, а вони – серед провідних світових виробників, експортерів та споживачів продовольства і на них припадає майже половина населення планети [4, с. 35].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження полягає в аналізі поточного стану, динаміки та тенденцій світового виробництва та експорту соняшникової олії, а також окресленні можливих сценаріїв розвитку ситуації на світовому ринку продовольства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вирощування олійних культур та їхня наступна переробка є важливою складовою аграрного сектору економіки багатьох країн. Позитивна динаміка виробництва рослинних олій у глобальному вимірі спостерігається протягом останніх 50-ти років, а нарощування обсягів світового виробництва за цей час зросло майже в 14 разів [8, с. 71]. Сьогодні на ринку продовольства існує високий попит на рослинні олії, що обумовлює позитивну динаміку щодо зростання площ та обсягів виробництва насіння олійних культур. Сформованим трендом є збалансоване харчування та споживання органічної продукції, що зумовлює зміну структури продуктів харчування та збільшує попит на різні види рослинних олій. Крім того, відбувається розширення напрямів споживання олійних культур та їхньої

переробки в харчовій, тваринницькій, енергетичній галузях та ін. [5, с. 60-61]. Провідною олійною культурою, обсяги виробництва та експорту якої найвищі у світі, є соя, ріпак займає другу позицію, за ним – соняшник [8, с. 71].

Розвиток світового виробництва рослинної олії є досить перспективним напрямом сільського господарства, що обумовлено низкою причин:

1) перманентне зростання рівнів споживання рослинних олій населенням планети, яке щорічно збільшується майже на 80 млн людей;

2) широке використання рослинних олій у різних сферах діяльності (харчова та лакофарбова промисловість, біоенергетика, медицина та ін.), що сприяє зростанню попиту на олійно-жирову продукцію на світовому ринку;

3) поточна кон'юнктура світового ринку рослинної олії створює сприятливі умови для нарощування обсягів виробництва олійних культур.

Світовий ринок рослинних олій головним чином представлений трьома сільськогосподарськими культурами: соєю, ріпаком та соняшником. Світове виробництво олійних культур протягом останніх років має тенденцію до зростання і за підсумками 2022/2023 маркетингового року (м.р.) складає майже 630,0 млн т, що на 7,79% більше порівняно з попереднім роком. При цьому за 2019/2020 – 2022/2023 м.р. глобальне виробництво соєвих бобів зросло з 341,2 до 370,11 млн т або на 8,47%, насіння ріпаку – з 70,32 до 88,56 млн т або на 25,94%, виробництво насіння соняшнику скоротилося з 53,80 до 52,46 млн т або на 2,49%. В структурі світового виробництва олійних культур у 2022/2023 м.р. найбільша частка припадала на соєві боби (370,11 млн т або 58,78% від усього обсягу виробництва), насіння ріпаку – 88,56 млн т або 14,06% та насіння соняшнику – 52,46 млн т або 8,33%. Найбільша питома вага в структурі імпорту та експорту в 2022/2023 м.р. припадала на соєві боби – 167,27 млн т або 85,14% та 170,08 млн т або 84,65% відповідно (табл. 1).

**Таблиця 1. Динаміка світового виробництва, імпорту та експорту
олійних культур, млн т**

№ з/п	Показники	Маркетинговий рік				Абсолютне		Відносне	
						відхилення 2022/2023 м.р. від			
		2019/ 2020	2020/ 2021	2021/ 2022	2022/ 2023	2019/ 2020 м.р.	2021/ 2022 м.р.	2019/ 2020 м.р.	2021/ 2022 м.р.
Виробництво									
1	Насіння ріпаку	70,32	74,71	75,79	88,56	18,24	12,77	25,94	24,07
2	Соєві боби	341,20	368,97	360,14	370,11	28,91	9,97	8,47	8,03
3	Насіння соняшнику	53,80	48,85	56,86	52,46	-1,34	-4,40	-2,49	-2,36
4	Інші культури	116,71	116,40	118,94	118,53	1,82	-0,41	1,56	1,53
5	Разом	582,03	608,93	611,73	629,66	47,63	17,93	8,18	7,79
Імпорт									
6	Насіння ріпаку	15,82	16,66	13,90	19,34	3,52	5,44	22,25	25,32
7	Соєві боби	165,29	165,50	156,59	167,27	1,98	10,68	1,20	1,26
8	Насіння соняшнику	3,34	2,74	3,79	4,12	0,78	0,33	23,35	20,58
9	Інші культури	5,48	5,38	5,33	5,73	0,25	0,40	4,56	4,69
10	Разом	189,93	190,28	179,61	196,46	6,53	16,85	3,44	3,64
Експорт									
11	Насіння ріпаку	16,01	18,14	15,12	20,13	4,12	5,01	25,73	27,25
12	Соєві боби	165,58	164,88	153,89	170,08	4,50	16,19	2,72	2,92
13	Насіння соняшнику	3,69	2,90	3,91	4,45	0,76	0,54	20,60	19,44
14	Інші культури	6,25	6,17	5,95	6,25	0,00	0,30	0,00	0,00
15	Разом	191,53	192,09	178,87	200,91	9,38	22,04	4,90	5,24

*Джерело: сформовано авторами за даними Міністерства сільського господарства
США (The United States Department of Agriculture (USDA)) [10]*

Світовий баланс рослинних олій характеризується перевищенням темпів зростання глобального споживання над темпами зростання загальної пропозиції. За 2019/2020-2022/2023 м.р. загальний обсяг виробництва рослинних олій збільшився з 207,64 до 216,38 млн т або на 4,21%, обсяг споживання – з 201,26 до 210,21 млн т або на 4,45%. Питома вага соняшникової олії в структурі світового виробництва протягом аналізованих років коливалася в межах 9,16-10,19%, імпорту – 11,88-14,18%, експорту – 13,21-15,46%, внутрішнього споживання – 8,66-9,40% (табл. 2).

**Таблиця 2. Динаміка світового балансу попиту та споживання
рослинних олій, млн т**

№ з/п	Показники	Маркетинговий рік				Абсолютне		Відносне	
						відхилення 2022/2023 м.р. від			
		2019/ 2020	2020/ 2021	2021/ 2022	2022/ 2023	2019/ 2020 м.р.	2021/ 2022 м.р.	2019/ 2020 м.р.	2021/ 2022 м.р.
Виробництво									
1	Олія ріпакова	28,33	29,37	29,26	32,63	4,30	3,37	15,18	14,70
2	Олія соєва	58,54	59,31	59,26	58,7	0,16	-0,56	0,27	0,27
3	Олія соняшникова	21,15	18,97	19,66	21,11	-0,04	1,45	-0,19	-0,20
4	Інші види олії	99,62	99,36	99,7	103,94	4,32	4,24	4,34	4,33
5	Разом	207,64	207,01	207,88	216,38	8,74	8,50	4,21	4,20
Імпорт									
6	Олія ріпакова	5,8	6,33	5,13	6,5	0,70	1,37	12,07	13,65
7	Олія соєва	11,55	11,8	11,54	10,54	-1,01	-1,00	-8,74	-8,75
8	Олія соняшникова	11,73	9,65	9,69	11,98	0,25	2,29	2,13	2,58
9	Інші види олії	53,63	53,48	48,22	54,57	0,94	6,35	1,75	1,95
10	Разом	82,71	81,26	74,58	83,59	0,88	9,01	1,06	1,18
Експорт									
11	Олія ріпакова	5,87	6,41	5,32	6,38	0,51	1,06	8,69	9,59
12	Олія соєва	12,38	12,61	12,26	11,46	-0,92	-0,80	-7,43	-7,50
13	Олія соняшникова	13,47	11,33	11,08	13,44	-0,03	2,36	-0,22	-0,27
14	Інші види олії	55,43	55,39	50,82	57,04	1,61	6,22	2,90	3,17
15	Разом	87,15	85,74	79,48	88,32	1,17	8,84	1,34	1,47
Внутрішнє споживання									
16	Олія ріпакова	28,38	28,66	29,91	31,94	3,56	2,03	12,54	11,90
17	Олія соєва	57,07	58,49	59,23	57,69	0,62	-1,54	1,09	1,05
18	Олія соняшникова	18,91	18,29	17,54	19,5	0,59	1,96	3,12	3,36
19	Інші види олії	96,9	98,85	95,86	101,08	4,18	5,22	4,31	4,36
20	Разом	201,26	204,29	202,54	210,21	8,95	7,67	4,45	4,42
Кінцеві залишки									
21	Олія ріпакова	2,86	3,49	2,65	3,46	0,60	0,81	20,98	22,64
22	Олія соєва	5,5	5,52	4,83	4,92	-0,58	0,09	-10,55	-12,01
23	Олія соняшникова	2,88	1,89	2,62	2,78	-0,10	0,16	-3,47	-3,82
24	Інші види олії	19,12	17,71	18,96	19,33	0,21	0,37	1,10	1,11
25	Разом	30,36	28,61	29,06	30,49	0,13	1,43	0,43	0,45

Джерело: сформовано авторами за даними Міністерства сільського господарства

США (The United States Department of Agriculture (USDA)) [10]

Найбільшими виробниками рослинної олії в 2022/2023 м.р. були Індонезія – 52,15 млн т або 24,10% світового виробництва, Китай – 28,91 млн т або 13,36%, Малайзія – 20,60 млн т або 9,52%, країни Європейського Союзу –

18,34 млн т або 8,48% та США – 13,28 млн т або 6,14%. Лідерами імпорту рослинної олії були: Індія – 16,50 млн т або 19,74% від загального імпорту, Китай – 11,58 млн т або 13,85% та країни Європейського Союзу – 9,53 млн т або 11,40%. В структурі експорту рослинних олій найбільша питома вага припадала на Індонезію – 30,50 млн т або 34,53% від загального експорту, Малайзію – 17,16 млн т або 19,43% та Україну – 5,58 млн т або 6,32%.

Найбільше у світі виробляють пальмової олії – 77,58 млн т або майже 35,85% від усього обсягу виробленої у 2022/2023 м.р. рослинної олії, соєвої олії – 58,70 млн т або 27,13%, ріпакової олії – 27,42 млн т або 15,08% і соняшникової олії – 21,11 млн т або 9,76%. Крім того, аналіз структури світового споживання рослинних олій свідчить про збільшення протягом останніх років питомої ваги пальмової, соєвої та соняшникової олії та зменшення питомої ваги ріпакової олії.

Основними регіонами виробництва насіння соняшнику є Україна, рф, країни Європейського Союзу, Аргентина і Туреччина, а провідна роль на ринку виробництва соняшникової олії належить саме європейським товаровиробникам. У 2022/2023 м.р. порівняно з попереднім маркетинговим роком обсяг виробництва насіння соняшнику в Україні зменшився з 17,5 до 12,2 млн т, що є наслідком окупації та веденням воєнних дій на територіях, де вирощувалася значна частина обсягів сільськогосподарської культури. Світове виробництво насіння соняшнику в 2022/2023 м.р. порівняно з попереднім періодом зменшилося на 4,403 млн т або на 7,74%, досягнувши рівня 52,455 млн т. Питома вага України в структурі виробництва насіння соняшнику в 2022/2023 м.р. становила 23,26%, тоді як у 2021/2022 м.р. цей показник становив 30,78% (табл. 3).

**Таблиця 3. Світове виробництво, імпорту та експорт насіння
соняшнику, шроту та олії соняшnikової за країнами, млн т**

№ з/п	Країна	Насіння соняшнику		Шрот соняшниковий		Олія соняшникова	
		2021/2022	2022/2023	2021/2022	2022/2023	2021/2022	2022/2023
		м.р.	м.р.	м.р.	м.р.	м.р.	м.р.
Виробництво							
1	Аргентина	4,050	5,019	1,514	1,685	1,503	1,673
2	рф	15,572	16,254	5,795	6,268	5,823	6,298
3	Туреччина	1,750	1,900	1,156	1,410	0,923	1,126
4	Україна	17,500	12,200	4,460	5,369	4,644	5,590
5	Європейський Союз	10,328	9,207	5,621	5,135	4,394	4,014
6	Інші країни	7,658	7,875	2,652	2,634	2,374	2,411
7	Разом	56,858	52,455	21,198	22,501	19,661	21,112
Імпорт							
8	Аргентина	0,000	0,001	0,000	0,000	0,000	0,000
9	рф	0,075	0,075	0,003	0,005	0,001	0,001
10	Туреччина	0,669	1,075	0,820	0,800	1,308	1,575
11	Україна	0,021	0,030	0,003	0,002	0,001	0,000
12	Європейський Союз	1,794	1,600	2,589	2,725	2,181	2,000
13	Інші країни	1,234	1,342	3,884	4,782	6,198	8,402
14	Разом	3,793	4,123	7,299	8,314	9,689	11,978
Експорт							
15	Аргентина	0,156	0,100	0,976	1,000	0,873	0,975
16	рф	0,235	0,550	2,025	2,150	3,150	3,950
17	Туреччина	0,118	0,105	0,036	0,090	0,889	1,225
18	Україна	1,622	1,900	3,275	4,100	4,465	5,200
19	Європейський Союз	0,396	0,550	0,990	0,900	0,852	1,200
20	Інші країни	1,384	1,246	0,467	0,603	0,849	0,887
21	Разом	3,911	4,451	7,769	8,843	11,078	13,437

Джерело: сформовано авторами за даними Міністерства сільського господарства

США (The United States Department of Agriculture (USDA)) [10]

Продуктами переробки насіння соняшнику є олія та шрот, який використовується у тваринництві та є сировиною для комбікормового виробництва. У 2022/2023 м.р. світовий обсяг виробництва соняшnikового шроту становив 22,501 млн т, що на 1,303 млн т або на 6,15% більше порівняно з 2021/2022 м.р. Частка України у світовому виробництві соняшnikового шроту у 2022/2023 м.р. становила 23,86%, країн Європейського Союзу – 22,82%, Аргентини – 7,49%, Туреччини – 6,27%. Обсяг світового виробництва соняшnikової олії у 2022/2023 м.р. становив 21,112 млн т, з яких 5,590 млн т

або 26,48% вироблено в Україні, 4,014 млн т або 19,01% – у країнах Європейського Союзу, 1,673 млн т або 7,92% – в Аргентині, 1,126 млн т або 5,33% – в Туреччині.

В структурі світового експорту соняшникової олії лідируюче місце протягом багатьох років займає Україна, забезпечивши у 2022/2023 м.р. 38,70% експорту. Питома вага Туреччини в світовому експорті соняшникової олії становила 9,12%, країн Європейського Союзу – 8,93%, Аргентини – 7,26% (рис. 1). Найбільшими імпортерами соняшникової олії є Китай, Індія, країни Європейського Союзу та Туреччина.

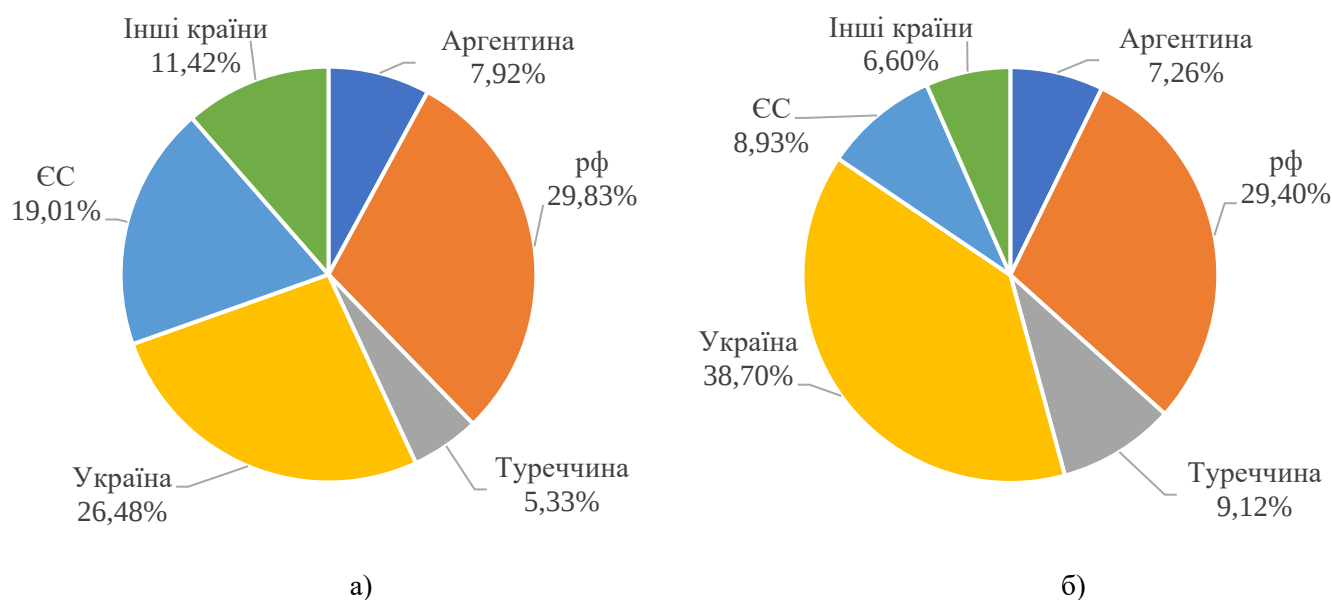

Рис. 1. Структура світового виробництва (а) та експорту (б) соняшникової олії у 2022/2023 м.р.

Джерело: сформовано авторами за даними Міністерства сільського господарства США (The United States Department of Agriculture (USDA)) [10]

Попри повномасштабне вторгнення рф, Україні вдалося у 2021/2022 м.р. зберегти світове лідерство у виробництві насіння соняшнику. Однак війна негативно вплинула на функціонування вітчизняної олійно-жирової галузі. Йдеться про повну зупинку промислових підприємств, зокрема олійно-добувних та олійно-жирових підприємств в зонах бойових дій та на тимчасово окупованих територіях. Крім того, блокування портів Чорного та Азовського

морів у перші місяці війни призвело до зупинки експорту соняшникової олії та шроту [11]. За оцінками Асоціації «Укроліяпром», у березні-квітні 2022 р. до 70,0% основних потужностей з переробки насіння соняшнику були зупинені, зокрема через неможливість поставляти соняшкову олію на експорт [12].

Баланс світового виробництва та поживання за 2011/2012 – 2022/2023 м.р. вказує на значне зростання пропозиції соняшникової олії та її споживання, що є результатом зростання попиту на продукцію. За аналізований період обсяг виробництва соняшникової олії збільшився з 14,37 до 21,11 млн т або на 46,90%, імпорт – з 5,89 до 11,98 млн т або на 103,40%, експорт – з 6,52 до 13,44 млн т або на 106,13% (табл. 4). Очікується, що світовий ринок соняшнику розширюватиметься й надалі у відповідь на зростаючий попит на соняшкову олію у світі та популяризацію нових видів соняшникової олії з високоолеїнового соняшнику [8, с. 76-77].

Таблиця 4. Баланс світового виробництва та споживання соняшникової олій, млн т

№ з/п	Маркетинговий рік	Пропозиція				Споживання			Кінцеві залишки
		Початкові залишки	Виробництво	Імпорт	Пропозиція, разом	Експорт	Внутрішнє споживання	Споживання, разом	
1	2011/2012	1,94	14,37	5,89	22,20	6,52	12,61	19,13	3,06
2	2012/2013	3,06	12,85	5,09	21,00	5,55	13,19	18,74	2,26
3	2013/2014	2,26	15,64	7,05	24,95	7,78	14,22	22,00	2,95
4	2014/2015	2,95	14,97	6,33	24,25	7,41	14,24	21,65	2,59
5	2015/2016	2,59	15,40	7,32	25,31	8,21	15,07	23,28	2,04
6	2016/2017	2,13	18,29	9,31	29,73	10,75	16,36	27,11	2,62
7	2017/2018	2,62	18,57	9,15	30,34	10,32	17,40	27,72	2,61
8	2018/2019	2,61	19,59	9,65	31,85	11,50	17,97	29,47	2,37
9	2019/2020	2,37	21,15	11,73	35,25	13,47	18,91	32,38	2,88
10	2020/2021	2,88	18,97	9,65	31,50	11,33	18,29	29,62	1,89
11	2021/2022	1,89	19,66	9,69	31,24	11,08	17,54	28,62	2,62
12	2022/2023	2,62	21,11	11,98	35,71	13,44	19,50	32,94	2,78

Джерело: сформовано авторами за даними Міністерства сільського господарства

США (The United States Department of Agriculture (USDA)) [10]

Динаміка цін на рослинні олії у світі характеризується нестабільним трендом: у 2011/2012 – 2017/2018 м. р. спостерігалось зниження цін, а впродовж 2018/2019 – 2021/2022 м. р. – зростання. За останні десять років ціни на соняшникову олію зросли з 1304 до 1784 дол. США/т або на 36,81%, на соєву олію – з 843 до 1439 дол. США/т або на 70,70%, на кукурудзяну олію – з 869 до 1358 дол. США/т або на 56,27% (рис. 2). Формування цін на світовому ринку рослинних олій залежить від макроекономічних чинників, зокрема пропозиції та залишків насіння в країнах-лідерах, курсу долара США до інших світових валют, попиту ключових країн-імпортерів, стабільного тренду високого попиту на сою, низької маржинальності переробки ріпаку в ЄС, зростання цін на соєвий і ріпаківий шрот, зміни цін на енергоносії та виробничі ресурси, несприятливі погодні умови [8, с. 75]. Значний ріст цін на світовому продовольчому ринку викликаний повномасштабним вторгненням РФ в Україну, що призвело до зменшення обсягів вирощування соняшнику через окупацію значних територій та збоїв у торгівлі в Чорному морі.

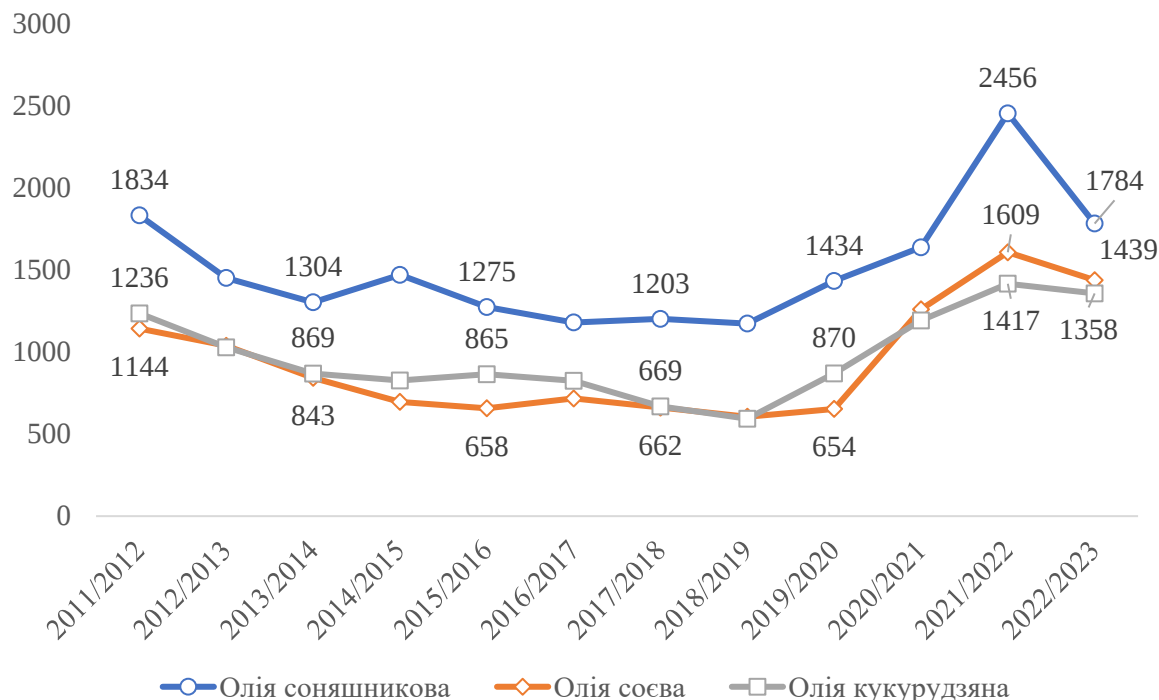

Рис. 2. Динаміка середньорічних світових цін на основні види рослинних олій, дол. США

Джерело: сформовано авторами за даними Міністерства сільського господарства США (The United States Department of Agriculture (USDA)) [10]

За оцінками Міністерства сільського господарства США (The United States Department of Agriculture (USDA)) [10], виробництво соняшникової олії у 2023/2024 м.р. порівняно з 2022/2023 м.р. зросте на 0,54 млн т до рівня 21,65 млн або на 2,56%. При цьому імпорт соняшникової олії зменшиться на 0,43 млн т або на 3,59%, а експорт зменшиться на 0,34 млн т або на 2,53%. Залишки соняшникової олії на кінець 2023/2024 м.р. становитимуть 3,02 млн т, що буде найвищим показником за останні 10 років. Попри повномасштабну війну РФ проти України у 2023/2024 м.р. прогнозується збільшення обсягу вітчизняного виробництва соняшникової олії до рівня 5,719 млн т, що на 0,129 млн т або на 2,3% більше порівняно з 2022/2023 м.р. При цьому очікується, що вітчизняний експорт соняшникової олії у 2023/2024 м.р. збільшиться до 5,300 млн т, що на 0,100 млн т або на 1,9% більше відносно попереднього року, що призведе до зростання питомої ваги України в світовому експорті соняшникової олії до 40,46%.

Загалом необхідно відзначити, що глобальний ринок рослинних олій є одним із найдинамічніших та найперспективніших ринків, що є результатом зростання світового попиту на соняшкову олію, яка є важливою складовою здорового раціону харчування людини. Крім того, останніми роками спостерігається тенденція до розширення напрямів застосування соняшникової олії, зокрема у виробництві біопалива, косметичних та фармацевтичних продуктів. Така диверсифікація сфер використання соняшникової олії створює умови для нарощування обсягів її виробництва та експорту.

Разом із тим значну увагу необхідно приділяти екологізації виробництва у сільському господарстві. Реалізація концепції сталого розвитку та збереження навколишнього природного середовища вимагає впровадження екологічно орієнтованих практик у виробництво олійних культур, зокрема через зменшення обсягу використання пестицидів та хімічних добрив, мінімізацію втрат врожаю та оптимізацію використання ресурсів із застосуванням технологій точного землеробства, ощадне використання водних ресурсів, збереження та відновлення водних екосистем та ін. Збільшення використання

соняшникової олії в якості сировини для виробництва біопалива також сприяє зменшенню викидів парникових газів в атмосферу, що допомагає знизити забруднення повітря та мінімізувати вплив на зміну клімату. Екологізація вирощування олійних культур стає не тільки споживчою вимогою, але й ключовою стратегічною метою для галузі, що допомагає забезпечити конкурентоспроможність виробників соняшникової олії у майбутньому.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Світовий ринок соняшникової олії є важливою складовою глобального ринку продовольства та продовжує розвиватися й зростати завдяки збільшенню попиту на рослинні олії. Крім того, зростання обсягів виробництва й експорту соняшникової олії свідчить про важливість цього продукту для забезпечення глобальної продовольчої безпеки. Успішний розвиток олійно-добувних підприємств та їхня конкурентоспроможність на світовому продовольчому ринку потребує постійної адаптації до змін в глобальній економіці та вимог споживачів. Додаткові дослідження й моніторинг ринкових тенденцій є необхідними для розуміння викликів і можливостей, що виникають перед товаровиробниками, та створення передумов для мінімізації впливу негативних чинників на діяльність підприємств олійно-жирової галузі економіки.

Література

1. Васильковська К. Тенденції та перспективи виробництва олійних культур в Україні й аналіз експорту олії. URL: <https://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/20517-tendentsii-ta-perspektyvy-vyrobnytstva-oliinykh-kultur-v-ukraini-i-analiz-eksportu-olii.html> (дата звернення: 08.10.2023).
2. Катран М.В. Конкуренція на ринку соняшникової олії. Економіка і суспільство. 2018. Випуск 19. С. 166-170.
3. Кернасюк Ю. Глобальний ринок рослинних олій. URL: <https://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/23883-hlobalnyi-rynok-roslynnykh-olii.html> (дата звернення: 09.10.2023).

4. Кириленко І.Г., Івченко В.Є., Дем'янчук В.В. Основні тенденції розвитку світового продовольчого ринку та виробництво продовольства в Україні. Економіка АПК. 2018. № 9. С. 34-45.

5. Рудік Н.М. Особливості формування та перспективи розвитку ринку олійно-жирової продукції. Агросвіт. 2019. № 24. С. 59-65. DOI: 10.32702/2306"6792.2019.24.59.

6. Славкова О.П. Тенденції розвитку ринку олійних культур в Україні. Інфраструктура ринку. 2018. Випуск 26. С. 44-49.

7. Талавирия М., Полюхович В., Берча О. Експорт соняшникової олії в Україні та світі. Геополітика України: історія і сучасність. 2022. № 1(28). С. 142–149. DOI: 10.24144/2078-1431.2022.1(28).142-149.

8. Чехова І.В. Світовий ринок олійних культур і місце України в ньому. Вісник аграрної науки. 2017. № 9. С. 71-77.

9. Kuts T. Makarchuk O. The economic efficiency of sunflower seed production in Ukraine: state and perspectives. Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development. 2021. Vol. 21(1). P. 449-456.

10. Official website of United States Department of Agriculture. Oilseeds: World Markets and Trade. URL: <https://www.fas.usda.gov/data/oilseeds-world-markets-and-trade> (дата звернення: 12.10.2023).

11. Офіційний вебсайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. Зберігши світове лідерство у виробництві соняшнику, через блокування “зернового коридору”, Україна ризикує втратити світові ринки збуту олійної продукції. URL: <https://minagro.gov.ua/news/zberigshi-svitove-liderstvo-u-virobnictvi-sonyashniku-cherez-blokuvannya-zernovogo-koridoru-ukrayina-rizikuye-vtratiti-svitovi-rinki-zbutu-olijnoyi-produkciyi> (дата звернення: 10.10.2023).

12. Офіційний вебсайт Асоціації «Укроліяпром». URL: <https://ukroilprom.org.ua/news/pro-zagalni-zbory-uchasnykiv-asotsiatsiy-ukroliaprom-289/> (дата звернення: 14.10.2023).

References

1. Vasylykovska, K. (2021), "Trends and prospects of production of oil crops in Ukraine and analysis of oil export", available at: <https://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/20517-tendentsii-ta-perspektyvy-vyrobnytstva-oliinykh-kultur-v-ukraini-i-analiz-eksportu-olii.html> (Accessed: 08 October 2023).
2. Katran, M.V. (2018), "Competition in the sunflower oil market", *Ekonomika i suspilstvo*, Vol. 19, pp. 166-170.
3. Kernasiuk, Yu. (2021), "Global market of vegetable oils", available at: <https://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/23883-hlobalnyi-rynok-roslynnykh-olii.html> (Accessed: 09 October 2023).
4. Kyrylenko, I.H., Ivchenko, V.Ie. and Demianchuk, V.V. (2018), "The main trends in the development of the world food market and food production in Ukraine", *Ekonomika APK*, Vol. 9, pp. 34-45.
5. Rudik, N.M. (2019), "Peculiarities of the formation and development prospects of the oil-fat products market", *Ahrosvit*, Vol. 24, pp. 59-65. DOI: 10.32702/2306"6792.2019.24.59.
6. Slavkova, O.P. (2018), "Development trends of oil crops market in Ukraine", *Infrastruktura rynku*, Vol. 26, pp. 44-49.
7. Talavyria, M., Poliukhovych, V. and Bercha, O. (2022), "Export of sunflower oil in Ukraine and the world", *Heopolityka Ukrainy: istoriia i suchasnist*, Vol. 1(28), pp. 142-149. DOI: 10.24144/2078-1431.2022.1(28).142-149.
8. Chekhova, I.V. (2017), "The world market of oil crops and Ukraine's place in it", *Visnyk ahrarnoi nauky*, Vol. 9, pp. 71-77.
9. Kuts, T. and Makarchuk, O (2021), "The economic efficiency of sunflower seed production in Ukraine: state and perspectives", *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, Vol. 21(1), pp. 449-456.
10. The official website of United States Department of Agriculture (2023), "Oilseeds: World Markets and Trade", available at:

<https://www.fas.usda.gov/data/oilseeds-world-markets-and-trade> (Accessed: 12 October 2023).

11. Official website of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2023), “Having retained the world leadership in the production of sunflower, due to the blocking of the "grain corridor", Ukraine risks losing the world sales markets for oil products”, available at: <https://minagro.gov.ua/news/zberigshi-svitove-liderstvo-u-virobnictvi-sonyashniku-cherez-blokuvannya-zernovogo-koridoru-ukrayina-rizikuye-vtratiti-svitovi-rinki-zbutu-olijnoyi-produkciyi> (Accessed: 10 October 2023).

12. The official website of the “Ukroliyprom” Association (2023), available at: <https://ukroilprom.org.ua/news/pro-zagalni-zbory-uchasnykiv-asotsiatsiy-ukroliyprom-289/> (Accessed: 14 October 2023).

Стаття надійшла до редакції 14.10.2023 р.